

Vilka tecken finns på att ett barn far illa?

Följande text beskriver tecken på att barn kan fara illa och är hämtad ur Socialstyrelsens vägledning "Barn som far illa eller riskerar fara illa", s.41-48. Texten är förkortad och återfinns i sin helhet här:
<https://rjh.centuri.se/RegNo/17992>

1.1 Allmänt om ålder och utsatthet

Barns reaktioner på att de far illa är ganska likartade även om symtomen kan variera beroende på ålder, personlighet, utvecklingsnivå, grad av exponering samt andra risk- och skyddsfaktorer kring barnet.

Spädbarn som far illa kan förutom synliga fysiska skador reagera med tillväxthämning, kontaktsvårighet och passivitet. **Förskolebarn** som far illa kan förutom synliga fysiska skador ha beteendeförändringar såsom utåtagerande eller passivitet, vara socialt omogna eller ha ett ansvarstagande som inte är adekvat för sin ålder, ha dålig hygien, ha ovårdade kläder, vara försenade i språkutvecklingen samt ha dålig tillväxt eller hälsa. Man kan även se reaktioner som nedstämdhet, ångest, sömnsvårigheter och psykosomatiska symtom. Många spädbarn och förskolebarn som far illa visar inga tydliga tecken alls till att börja med, trots att deras hälsa och utveckling riskerar att ta skada. Hjärnans utveckling påverkas långt innan barnet visar tecken och symtom. **Skolbarn** som far illa kan förutom synliga fysiska skador ha dålig hygien, vara vanvårdade, ha inlärningssvårigheter och ha problem med kamratkontakter. **Äldre barn och tonåringar** som far illa kan ha hög skolfrånvaro, avancerat uteliv, missbruk, självskadebeteende och suicidalt beteende.

1.2 Tillväxthämning

Små barn som far illa kan reagera med tillväxthämning utan att det är orsakat av en sjukdom. Barn som blir psykiskt eller fysiskt försummade, utsätts för psykiskt eller fysisk våld eller sexuella övergrepp kan reagera med *avvikande viktkurva*. Det kallas failure to thrive och kan uppstå genom att föräldrarna försummar att ge barnet mat, men även vid andra typer av omsorgssvikt som gör att barnet känner stress.

1.3 Barn som har hög frånvaro/inte kommer på bokade tider

Barn kan *utebli från bokade tider* eftersom föräldern inte har förmåga att ta barnet till hälso- och sjukvård eller tandvård. Barn som hålls hemma från förskola eller skola i perioder, eller uteblir från bokade tider, kan vara utsatta för olika former av omsorgssvikt, som till exempel psykisk försummelse, vanvård eller att barnet lever med missbruk eller våld i familjen.

1.4 Tecken på hedersrelaterat våld

Flickor och pojkar som har *starka begränsningar i privatlivet* när det gäller pojkvän/flickvän, umgänge och fritidsvanor kan vara utsatta för hedersrelaterat våld eller förtryck. Det kan vara flickor som *inte får delta* i idrotts-, sex- och samlevnadsundervisning, skolresor samt lägerskolor, eller pojkar som *tvingas bevaka sin syster eller kusin på skolan*. Andra tecken kan vara *sänkt studiemotivation, koncentrationssvårigheter, tidvis nedstämdhet, oro och uppgivenhet, psykosomatiska symtom, sömnsvårigheter eller rädsla*.

1.5 Tecken på att barn har bevittnat eller upplevt våld

Barn som har bevittnat eller upplevt våld riskerar allvarlig och långvarig psykisk ohälsa som depression, ångest och självdestruktivitet. De kan utveckla *aggressivitet, bristande social kompetens i umgänget med andra barn och hyperaktivitet som grundar sig i ständigt beredskapsläge*. För förskolebarn kan det röra sig om symtom av *posttraumatisk stress (PTSD)*.

Åldern kan spela roll för om symtom överhuvudtaget blir synliga och på vilka sätt de i så fall kommer till uttryck. Små barn tenderar att få *somatiska symtom*, medan äldre barn ofta utvecklar ett eller flera specifika symtom. Symtombilden är emellertid komplex och avhängig en mängd olika faktorer. Förskolebarn *återupprepar ofta traumatiska händelser* i sina lekar. Skolbarn försöker ofta hålla våldet i familjen hemligt, eftersom de kan känna skuld över att de inte har kunnat förhindra våldssituationerna eller rädsla för att avslöja hemligheten.

Barn som har bevittnat våld *mer olycks- och skadedrabbade*. De har i högre utsträckning än andra barn både mobbat och blivit mobbade i skolan. *De är också i högre grad själva utsatta för direkt våld*.

1.6 Tecken på att barn lever med missbruk i familjen

Barn som växer upp med föräldrar som missbrukar kan ha liknande symtom som vid andra problem och missförhållanden i hemmet. Dessa familjer kan dessutom ha en rad andra problem i kombination med missbruket.

Barns reaktioner kan variera från *påtagliga beteende- eller kroppsliga symtom*, till att de är högrepresterande och *utåt sett välanpassade*. Reaktionerna kan visa sig i koncentrationssvårigheter, trötthet, håglöshet och nedstämdhet, försenad motorisk eller språklig utveckling, kroppsliga symtom såsom huvudvärk, magont, humörsvängningar, inåtvändhet, trots, hyperaktivitet eller ängslighet.

Förutom vad barnet eller den unga berättar om sin hemsituation, kan slutenhet eller ilska vara tecken på att situationen försämrats, likaså om barnet inte kommer på avtalad tid eller vill avbryta samtalskontakten.

1.7 Tecken på fysisk vanvård

Brister i barnets hygien som till exempel *ingrodd smuts* eller att barnet luktar illa kan vara tecken på fysisk vanvård. När det gäller små barn kan fysisk vanvård vara att blöjan inte byts tillräckligt ofta, att barnet *inte har adekvat klädsel* för årstiden eller får för lite, för mycket eller *olämplig kost*. Barnet kan vara ovanligt hängigt och trött i brist på möjlighet till vila, sömn och husrum. Det kan också handla om att *barnet inte får ta del av den förebyggande barnhälsovården eller medicinsk vård, inklusive tandvård, som det har rätt till eller annan medicinsk eller psykiatrisk vård*.

1.8 Tecken på fysiskt våld mot barn

Tillväxtavvikelse, kroppsliga och psykiska symtom, inblandning i mobbning i skolan, skolsvårigheter, hög förekomst av olyckor och skador, avvikande beteende eller missbruk kan vara det enda tecknet på att ett barn är utsatt för fysiskt våld. Andra tecken kan vara oförklarliga fysiska skador i form av *skador i mjukvävnader, frakturer eller inre blödningar*.

Med undantag för de mest uppenbara fallen är det ofta svårt att säkert avgöra om ett barn har varit utsatt för misshandel eller övergrepp, eller om det finns naturliga orsaker till skadorna. Föräldrarna kan *söka vård sent* och när föräldrarna söker sjukvård kan det vara svårt att avgöra hur de har uppkommit. Hälso- och sjukvårdspersonal samt tandvårdspersonalen behöver kunskap om *typiska skademönster* och andra tecken på misshandel.

Information om typiska skademönster finns i Socialstyrelsens vägledning, s.43-5:
<https://rjh.centuri.se/RegNo/17992>

1.9 Tecken på sexuella övergrepp

Sexuella övergrepp ger upphov till skador hos barnet både på kort och på lång sikt. Barn som utsätts för sexuella övergrepp har oftast väldigt diffusa och ospecifika symtom som kan tyda på andra helt normala svårigheter. Det är svårt att precisera hur sexuella övergrepp tar sig uttryck hos ett barn. Det viktigaste tecknet på att barnet är utsatt för sexuella övergrepp är att hon eller han själv berättar om det

som har hänt. Följande beskrivning av tecken är exempel och är inte en komplett sammanställning inom området.

Fysiska tecken som kan tala för sexuella övergrepp på barn är *rodnade könsorgan, sveda, flytningar, sexuellt överförbara sjukdomar, blödningar, rodnad/förstorad analöppning och greppmärken på låår och skinkor*.

Beteendemässigt kan tecken på sexuella övergrepp vara *onormalt sexuellt intresse, tvångsmässigt onanerande, sexuellt betonade teckningar samt antydningar i ord eller lek*. Sexuella övergrepp kan medföra påtagliga förändringar i agerande eller tillbakagång i utvecklingen samt rastlöshet och passivitet. Det kan också innebära *posttraumatiskt stresstillstånd, ångest, oro, rädsla och/eller mardrömmar*.

För skolbarn kan det också förekomma *sexuella övergrepp mot andra barn, aggressivitet, rymningar hemifrån, skolsvårigheter, psykosomatiska symtom och självmordsförsök*.

Tecken hos tonårsbarn som har blivit utsatta för sexuella övergrepp kan vara *självskadebeteende, missbruk, en överdriven sexualitet, tidig graviditet eller en fientlig inställning till sex*.

1.10 Tecken inom tandvården

Förutom de tecken på att barn kan fara illa som hittills har beskrivits, finns det tecken som är av särskild vikt för tandvården. Dessa beskrivs i ett fördjupande avsnitt i Socialstyrelsens vägledning, s.45-7: <https://rjh.centuri.se/RegNo/17992>

1.11 Tecken på bristande omsorgsförmåga hos föräldrar

En del förskolebarn som utsätts för omsorgssvikt visar inga tecken på utsatthet, trots att deras hälsa och utveckling är på väg i en inte önskvärd riktning. Brister i föräldrars omsorgsförmåga är riskfaktorer som i förlängningen kan leda till att barns hälsa och utveckling skadas. Det är därför viktigt att hälso- och sjukvårdspersonal samt tandvårdspersonal har kunskap om bristande omsorgsförmåga, om anknytning och samspel mellan föräldrar och barn, samt de riskfaktorer som i förlängningen kan leda till att barns hälsa och utveckling skadas

1.11.1 Tecken på känslomässig otillgänglighet i samspelet mellan barn och förälder

- barnet blir känslomässigt avvisat av föräldrarna
- barnets föräldrar är i begränsad omfattning i stånd att reagera på barnets känslor och signaler, till exempel att små barn får skrika länge
- barnet ignoreras aktivt av föräldrarna

- barnet hotas av föräldrarna med "förlust av kärlek" och/eller att barnet kommer att mista viktiga relationer
- barnet hotas av föräldrarna att bli bortlämnat eller att föräldrarna ska gå ifrån det
- barnet hotas med våld
- barnet beskrivs på ett kränkande sätt
- föräldrarna förhåller sig fientliga till barnets behov
- barnets kontaktförsök avvisas vid upprepade tillfällen
- föräldrarna visar vid upprepade tillfällen att de inte förmår att möta barnet på "dess nivå"

1.11.2 Tecken hos föräldrarna vid misstanke om fysiskt våld

Det finns tydliga mönster för hur föräldrar som har utsatt sitt barn för våld söker vård. Det finns skäl att misstänka att ett barn kan fara illa beroende på föräldrars beteende i samband med ett vårdtillfälle. Följande situationer kan föranleda en misstanke om att ett barn har utsatts för fysiskt våld:

- Medicinsk hjälp söks påtagligt långt efter att skadan har uppkommit, med hänsyn till skadans omfattning och art. Det är inte ovanligt att man söker kvällstid.
- Föräldrarna söker primärt för någon annan skada, till exempel feber eller öroninflammation, och nämner ganska sent i undersökningen att barnet exempelvis inte kan röra armen, alternativt att sjukvårdspersonalen frågar.
- Skildringen av skadeförloppet är vag eller så detaljerad att det inte verkar sannolikt.
- Skadan beskrivs på ett sätt som inte är förenligt med skadans omfattning och art, eller om barnets ålder eller förmåga inte stämmer överens med föräldrarnas beskrivning av hur barnet skadat sig.
- Skildringen av skadeförloppet ändras, stämmer inte överens inom familjen, eller nya berättelser av hur skadan uppstod tillkommer.
- Föräldrarna skyller på varandra, syskon eller husdjur.
- Barnet har vid upprepade tillfällen sökt vård för olycksfall och skador och/eller har påfallande många olika vårdkontakter.
- Föräldrarna stöttar inte sina barn på ett adekvat sätt vid undersökningen eller behandlingen. Föräldrarnas känslomässiga reaktioner är avvikande och barnets samspel med föräldrarna är avvikande.
- Barnet har återkommande uteblivna eller avbokade besök